

Patryk Pleskot

Potrzeba wiedzy – po raz trzeci. Międzynarodowa konferencja naukowa „Need to Know III. Them vs. Us. Image of the Enemy” – Visby (Szwecja), 26–27 września 2013 r.

Pod koniec września 2013 r. do malowniczego Visby – miasteczka na Gotlandii kuszącego turystów ruinami dwudziestu kościołów i niemal w pełni zachowanymi średniowiecznymi murami – zjechało blisko trzydziestu badaczy, aby uczestniczyć w trzeciej odsłonie międzynarodowej konferencji naukowej „Need to Know”. Pierwsza impreza z tego cyklu odbyła się w 2011 r. w Brukseli¹, a druga – rok później w Odense². Tak jak w poprzednich latach, głównymi organizatorami spotkania było Biuro Edukacji Publicznej IPN oraz University of Southern Denmark. Tę pierwszą instytucję reprezentowała wiceprezes IPN Agnieszka Rudzińska oraz wicedyrektorzy BEP: nieoceniona Anna Piekarska i dr Władysław Bułhak. W imieniu drugiej, podobnie jak w dotychczasowej historii spotkań, występował prof. Thomas Wegener Friis. Przywiózł ze sobą silną grupę Duńczyków: doktorantów i studentów, którzy pomagali w obsłudze imprezy.

W tym roku współorganizatorem konferencji został uniwersytet w Uppsali, który niedawno otworzył swoją filię w Visby. W ten sposób tutejsza uczelnia, do tej pory zajmująca odległe miejsce w rankingu szwedzkich szkół wyższych, znalazła się w gronie najlepszych uniwersytetów europejskich. Podczas obrad gotlandzką filię reprezentował prof. Michael F. Scholtz.

W porównaniu z poprzednimi konferencjami, wielu uczestnikom spore kłopoty logistyczne sprawiło dotarcie na największą wyspę Bałtyku. Większość przyleciała samolotami, nierzadko z dwoma międzylądowaniami w Sztokholmie i Kopenhadze. Duńczycy wybrali samochody, decydując się na kilkunastogodzinną trasę. Jeden z badaczy zdecydował się nawet na podróż promem z Gdańska do Sztokholmu. Ze względu na skomplikowaną podróż nie wszyscy uczestnicy

¹ „Need to Know. Świat wywiadu i polityka. Spojrzenia ze Wschodu i z Zachodu”, Bruksela, 8–9 listopada 2011 r.

² „Need to Know II: ‘Lessons learned’”, Odense (Dania), 16–17 października 2012 r.

mogli się pojawić, niemniej zabrakło ostatecznie zaledwie kilku osób: dobra marka, którą cykl konferencji zdążył sobie wyrobić, wpłynęła na determinację prelegentów.

Cykliczność imprezy ma jeszcze jedną, podstawową zaletę: doprowadziła do wykształcenia się w miarę stałej grupy badaczy, specjalizujących się w historii europejskich (zwłaszcza wschodnioeuropejskich i skandynawskich) służb specjalnych. Mniej więcej połowa uczonych z Visby gościła również w Brukseli i Odense. Organizatorzy zadbali przy tym, by niewątpliwym atutom zaistnienia takiego międzynarodowego środowiska badaczy zajmujących się pokrewnymi dziedzinami nie towarzyszyło ryzyko pewnego skostnienia czy zamknięcia się tej grupy we własnym gronie – stąd idea uzupełnienia składu uczestników o nowe osoby, starannie wyselekcjonowane spośród bardzo licznych zgłoszeń. Warto dodać, że wśród prelegentów znalazło się pięciu pracowników IPN: Władysław Bułhak, Przemysław Gasztold-Seń i Patryk Pleskot, a także Witold Bagieński i Sławomir Łukasiewicz (którzy ostatecznie nie dotarli do Visby).

Tegoroczna edycja konferencji skupiła się na problematyce wizerunku wroga oraz dychotomii „my” – „oni”, istniejącej w mentalności społeczeństw, ale też samych służb specjalnych. Dwudniowe obrady zostały podzielone na sześć sesji: „Wizerunek wroga”, „Analizy, wskazówki i ostrzeżenia”, „Izrael, Żydzi i Bliski Wschód”, „Grupy wysokiego ryzyka”, „Wizerunek służb w kulturze” oraz „Studia przypadków: agenci, szpiegdy i funkcjonariusze”. W referatach nie zabrakło wątków związanych z metodyką pracy wywiadów KGB, STASI czy SB (np. Władysław Bułhak, Kristina Burinskaite, Christian Domnitz, Ben Fisher, Przemysław Gasztold-Seń, Wanda Jarząbek, Ivo Juurvee, Mark Kramer, Patryk Pleskot, Douglas Selvage, Bożena Szaynok, Joanna Wojdon) – tym ciekawszych, że w wielu przypadkach omawianych przez badaczy niewywodzących się z regionu Europy Środkowo-Wschodniej, obierających specyficzny, ożywczy punkt widzenia. Pojawiły się również tak fascynujące i egzotyczne (z perspektywy polskiej) tematy, jak analizy taśm przechwyconych przez Amerykanów po obaleniu Saddama Husajna (David Palkki), wizerunek szpiegów we wschodniemieckich komiksach (Michael F. Scholz) czy *case studies* duńskich i szwedzkich agentów służb komunistycznych (Thomas Wegener Friis, Svante Winqvist).

Oczywiście trudno przy takich imprezach o spójny obraz, na który składałyby się wszystkie wystąpienia. To jednak w ich różnorodności tkwi siła i podstawowa wartość konferencji: trudno wymyślić inny sposób na konfrontację tematyki i podejść metodologicznych między uczonymi z różnych stron świata. Badacze z Austrii, Bułgarii, Czech, Danii, Estonii, Holandii, Kanady, Litwy, Niemiec, Polski, Rumunii, Słowacji, Szwecji i USA mogli w Visby wymieniać się wiedzą, doświadczeniami i wspólnie roztrząsać problemy badawcze. Niewątpliwą wartością dodaną spotkania był fakt, że kilku prelegentów – z krajów anglosaskich i skandynawskich – w przeszłości pracowało w służbach specjalnych swoich państw, także na kierowniczych stanowiskach.

Warto zwrócić uwagę na konsekwencje tych wymian i spotkań, sięgające poza wymiar konferencyjny. Podczas wcześniejszego o rok spotkania w Odense narodził się pomysł powołania międzynarodowego towarzystwa naukowego o nazwie Baltic Intelligence and Security Studies Association (BISSA). W Visby pomysł ten został skonkretyzowany, a uczestników konferencji zaproszono do udziału w tej

inicjatywie, animowanej przez Thomasa Wegenera Friisa i Władysława Bułhaka. Towarzystwo jest otwarte dla wszystkich chętnych, a roczna opłata członkowska (10 euro) została pomyślana tak, aby nie stanowić bariery dla młodego pokolenia badaczy.

Międzynarodowy zjazd uczonych spotkał się ponadto z pewnym oddźwiękiem w społeczności niewielkiego Visby. Organizatorzy i uczestnicy konferencji zostali zaproszeni na bankiet przez przewodniczącą tutejszego landu (województwa) Cecilję Schelin Seidegård. Jednocześnie konferencja zainteresowała nie tylko specjalistów z dziedziny nauk społecznych: np. miejscowi studenci wydziału biologii oferowali uczestnikom do spróbowania regionalne jabłka i owoce aronii.

Obrady pokazały, że mimo już trzech odsłon konferencji „Need to Know”, tematyka działalności służb specjalnych w Europie Środkowej i Północnej (i nie tylko) jest tak zróżnicowana i bogata, że nie sposób jeszcze mówić o jej wyczerpaniu. Należy mieć nadzieję, że przyszły rok przyniesie kolejną edycję tej ważnej i potrzebnej imprezy.